

A. Holkamp

No. 4.62

**DE FINANCIËLE POSITIE VAN HET
BLOEMBOLLENTEELTBEDRIJF IN DE
ZUIDELIJKE BLOEMBOLLENSTREEK**

L26
4.62c

Maart 1974

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Tuinbouw

356776

Inhoud

	Blz.	
WOORD VOORAF	5	
SAMENVATTING	7	
HOOFDSTUK I	HET FINANCIERINGSGEDRAG IN EEN PERIODE VAN DALENDE RENTABILITEIT	10
	§ 1. De onderzochte bedrijven	10
	§ 2. Het verloop van de rentabiliteit en het inkomen uit bedrijf	10
	§ 3. Inkomensvorming, inkomensbesteding en financiering van de investeringen	11
	§ 4. Verschillen in financieringsbeleid	13
HOOFDSTUK II	DE VERMOGENSPOSITIE PER 1 JANUARI 1971	15
	§ 1. De gemiddelde balans	15
	§ 2. De aktiva	16
	§ 3. De passiva	19
	§ 4. Vergelijking van de vermogenspositie met die van 1 januari 1955	21
HOOFDSTUK III	DE LIQUIDITEIT OP LANGE TERMIJN	24
	§ 1. Algemeen	24
	§ 2. De liquiditeitspositie van de onderzochte bedrijven	25
	§ 3. De gemiddelde balans per 1 januari 1971 en de balansmutaties in 1970 per liquiditeitsgroep	27
HOOFDSTUK IV	DE LIQUIDITEIT OP KORTE TERMIJN	32
	§ 1. De mutaties van de financieringsmiddelen	32
	§ 2. Behoeftte aan kort krediet en de kredietmogelijkheden	33

Woord vooraf

De bedrijfsuitkomsten van de bloembollenteelt op kwekersbedrijven in de Zuidelijke Bloembollenstreek waren in de vijftiger jaren gunstig. In de jaren zestig daalden deze tot een niveau waarbij de opbrengsten gemiddeld ongeveer gelijk zijn aan de kosten. De teruggang in rentabiliteit voltrok zich vooral in de periode 1961-1966, waarna de gemiddelde bedrijfsuitkomsten zich met individuele uitschieters op een ongunstig niveau stabiliseerden. Het is niet onmogelijk dat deze gang van zaken van invloed is geweest op de financiële positie. Om deze reden is door het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek ingesteld naar de vermogenspositie en de liquiditeit op lange en korte termijn van 56 kwekersbedrijven naar de toestand op 1 januari 1971.

De gepubliceerde cijfers zijn als gevolg van de moeilijkheden in de personeelsvoorziening reeds vrij oud. Bij onderzoekingen naar de financiële positie is dit in het algemeen geen groot bezwaar, omdat - extreme omstandigheden buiten beschouwing gelaten - deze niet binnen 1 of 2 jaar drastisch verandert. Met name de ontwikkelingen na 1971 in de bloembollenteelt in de Zuidelijke Bloembollenstreek geven geen aanleiding om te veronderstellen dat het in dit rapport geschetste beeld ingrijpend zal zijn gewijzigd.

Het onderzoek is verricht door de sectie Rentabiliteits- en Financieringsonderzoek van de afdeling Tuinbouw onder leiding van A. Holkamp, de samensteller van dit rapport.

Den Haag, maart 1974

DE DIRECTEUR,

(A. Maris)

Samenvatting

Na 1960 zijn de bedrijfsuitkomsten van de teeltbedrijven in de Zuidelijke Bloembollenstreek ten opzichte van de voorgaande periode regelmatig verminderd. Sedert 1966 beweegt de rentabiliteit zich op een niveau waarbij de kosten gemiddeld ongeveer door de opbrengsten werden gedekt. Om na te gaan in hoeverre de financiële positie door deze ontwikkeling is beïnvloed, is een onderzoek ingesteld naar de liquiditeit en de vermogenspositie van 56 bedrijven in de Zuidelijke Bloembollenstreek die volgens een willekeurige steekproef uit de bedrijven zonder handel en met een arbeidsbehoefte van meer dan één manjaar zijn gekozen. De financiële positie is bepaald naar de toestand van 1 januari 1971. De gehanteerde cijfers zijn reeds vrij oud. Bij onderzoeken naar de financiële positie is dit geen groot bezwaar, daar deze slechts onder extreme omstandigheden binnen enkele jaren sterk kan veranderen. De ontwikkeling in de bloembollenteelt in dit gebied geeft geen aanleiding om te veronderstellen dat het beeld, zoals dit uit het onderzoek werd verkregen ingrijpend zou zijn gewijzigd.

Bij vergelijking van de bedrijven die in 1955 resp. 1971 in het onderzoek waren betrokken blijkt dat de gemiddelde oppervlakte is toegenomen van 281 tot 354 are, het percentage pacht is teruggelopen van 48 naar 35, de arbeidsbezetting is gedaald van 2,0 tot 1,1 manjaar per ha en de reële waarde (in gulden van 1955) van de slijtende duurzame produktiemiddelen per are bloembollen is toegenomen van f 180 naar f 250. Hieruit mag - ondanks het feit dat een aantal (waarschijnlijk kleine) bedrijven verdwenen is - geconcludeerd worden dat de - overgebleven - bedrijven zich gemiddeld in deze periode redelijk hebben aangepast aan de eisen die de ontwikkeling van de produktietechniek stelde.

Deze aanpassing was mogelijk, doordat zoals uit het onderzoek naar het financieringsgedrag naar voren kwam de ondernemers in dit gebied een in vergelijking met andere tuinbouwgebieden zuinig huishoudelijk beheer voerden, zodat bij een gemiddeld matige rentabiliteit gemiddeld een niet te verwaarlozen toename van het eigen vermogen optrad. Op twee derde van de bedrijven was b.v. in de periode 1964-1966 (nettooverschot per f 100 kosten + 1) de liquiditeitsontwikkeling zonder meer gunstig te noemen. Deze bedrijven bleken in staat de uitbreidings- en diepteinvesteringen in redelijke omvang te verrichten, waarbij de solvabiliteit (eigen vermogen in % van totaal vermogen) bovendien verbeterde. Op de overige bedrijven neemt de solvabiliteit af, hetgeen gepaard gaat met een vermindering van de voorraad liquide middelen en/of veroudering van het productieapparaat.

Als gevolg van deze ontwikkeling onderging de solvabiliteit in 1971 t.o.v. 1955 maar een geringe daling van 84 naar 77%. De solvabiliteit kan gemiddeld ook nu nog als "zeer bevredigend" worden gekenmerkt.

Het feit dat veel leningen van familieleden het karakter dragen van eigen vermogen omdat er niet op behoeft te worden afgelost versterkt deze kwalificatie (het percentage eigen vermogen wordt dan 79%).

De totale waarde van de bezittingen is in de betreffende 16 jaar aanzienlijk toegenomen. Tot die stijging hebben in het bijzonder de duurzame produktiemiddelen bijgedragen. De waarde van de bloembollenkraam en vooral de voorraden liquide en vlottende middelen en de beleggingen buiten bedrijf zijn bij deze ontwikkeling ver achtergebleven. De waarde-stijging van de activa heeft derhalve geculmineerd in een hoger percentage vastgelegde middelen. De liquiditeit op korte termijn is als gevolg hiervan verzwakt.

De waarde van de bezittingen is per 1 januari 1971 benaderd op gemiddeld f 321 000 per bedrijf. Van deze waarde is ongeveer 80% vastgelegd in duurzame produktiemiddelen. Van dit pakket duurzame produktiemiddelen bestaat gemiddeld 60% uit niet omlopende kapitaalgoederen (grond en bloembollenkraam) en 34% uit produktiemiddelen met een lange levensduur (gebouwen). De investeringen in duurzame produktiemiddelen zijn in dit bedrijfstype in hoge mate permanent in het bedrijf verankerd. Er komen dus weinig afschrijvingen vrij, waardoor de mogelijkheden om uit deze bron liquiditeitstekorten voor enige tijd te overbruggen slechts gering zijn.

Van de activa is gemiddeld 5% opgesloten in illiquide beleggingen buiten bedrijf. Spaarrekeningen en een te verwaarlozen effectenbezit, veldinventaris en de gezamenlijke waarde van voorraden, vorderingen en liquide middelen maken eveneens ieder voor 5% deel uit van de activa.

De waarde van het vreemde vermogen bedraagt gemiddeld f 73 100 per bedrijf. De coöperatieve landbouwkredietinstellingen (RaBo bank) is met 49% de belangrijkste kredietverstrekker, gevold door familieleden 31%.

De liquiditeit van een bollenbedrijf is als gevolg van beperkte mogelijkheid om eventuele liquiditeitstekorten te overbruggen door vrij gekomen afschrijvingen en de lange omlooptijd van het vlottend vermogen (betalingsdatum 1 november) in het algemeen vrij kwetsbaar. Het feit dat de aflossing gemiddeld voor bijna de helft van het van familieleden geleende bedrag afhankelijk is gesteld van de financiële mogelijkheden, vereenvoudigt de liquiditeitsbewaking.

De gemiddeld gunstige vermogenspositie van de onderzochte bedrijven is misleidend als maatstaf voor een beoordeling van de liquiditeit - op lange termijn - van deze bedrijven. Hierbij gaat het om de vraag in hoeverre het bedrijf over financiële weerstand beschikt tegen de gevaren van illiquiditeit (het niet in staat zijn om de betalingen die nodig zijn om het bedrijf in de bestaande omvang te kunnen handhaven op tijd te kunnen voldoen). Voor 26% van de bedrijven werd de liquiditeit als gunstig, voor 39% matig en voor 35% als ongunstig beoordeeld. Van de groep bedrijven met een ongunstige liquiditeit is 20% in 1970 en 1971 geliquideerd en tracht 25%, door gezinsleden niet uit te betalen dan wel de privé uitgaven

te beperken, de continuïteit te handhaven. De kleinere bedrijven (jaarkosten minder dan f 60 000), waarvan het merendeel minder dan 30% hyacinten en meer dan 50% tulpen teelt hebben vrijwel alle een matige of ongunstige liquiditeit. Van de grotere bedrijven heeft meer dan de helft een goede liquiditeit. De middelgrote bedrijven zijn gelijkmatiger over de liquiditeitsklassen verdeeld met een accent op "matig".

Doordat de betalingsdata voor de geleverde bloembollen vrij laat zijn (november en maart) is de omlooptijd van het vlottend vermogen langer dan bij de meeste andere tuinbouwbedrijven. Over de eerste drie kwartalen van het jaar bedroegen de bedrijfsuitgaven f 20 500, de privé uitgaven f 15 500 en de investeringen f 11 000. De ontvangsten bedroegen f 16 500, zodat het tekort opliep tot f 30 500. Dit tekort werd gedekt door een vermindering van de ten dele uit kort krediet verkregen liquide middelen met f 25 000 en een toename van de leningen met f 5 500.

Voor elk bedrijf is een schatting gemaakt hoe groot per 1 januari 1971 de vermogensbehoefte zou zijn, indien ten opzichte van het voorgaande jaar geen wijzigingen in bedrijfs grootte, teeltplan en rentabiliteit zouden optreden. Vervolgens is nagegaan in welke mate het bedrijf op die datum over betaalmiddelen beschikt en in hoeverre opnamen kunnen worden verricht op grond van bepaalde kredietovereenkomsten met de bank (krediethypotheek). Verdere mogelijkheden tot kredietverzekering voor kortstondig tijdelijk gebruik konden in dit statistisch onderzoek niet worden onderkend. Wel is nagegaan hoe de dekkingspositie per bedrijf zou zijn indien behalve de voorgaande mogelijkheden gebruik zou kunnen worden gemaakt van kraamkredieten. Slechts 24% van de bedrijven beschikt over voldoende spaarmiddelen om daarmee de periode van 1 januari tot 1 november te kunnen overbruggen. Met de toevoeging van krediethypotheek wordt dit percentage 50 en bij verdere toevoeging van kraamkredieten 89.

Als algemene conclusie kan worden gesteld dat slechts een gering percentage bedrijven over de betaalmiddelen beschikt die nodig zijn om de korte vermogensbehoefte te kunnen dekken. In tegenstelling tot de financiering op lange termijn wordt deze vermogensbehoefte dan ook in hoofdzaak met vreemd vermogen gefinancierd. In de balans per 1 januari komt dit laatste in onvoldoende mate tot uiting, omdat de kortlopende kredieten omstreekt 1 november worden afgelost.

Deze afhankelijkheid van kredietverstrekking vormt voor de bedrijven met een ongunstige liquiditeit op lange termijn een gevaar voor de continuïteit van het bedrijf. De aan het onderzoek deelnemende bedrijven met een ongunstige liquiditeit blijken voor 90% op krediet (vnl. kraamkrediet) te zijn aangewezen.

HOOFDSTUK I

Het financieringsgedrag in een periode van dalende rentabiliteit

§ 1. De onderzochte bedrijven

De beschrijving van het financieringsgedrag geschiedt aan de hand van gegevens die verkregen zijn van bloembollenteeltbedrijven in de Zuidelijke Bloembollenstreek. Deze bedrijven kunnen representatief geacht worden voor de bloembollenbedrijven zonder handel en/of andere agrarische nevenactiviteiten in dat gebied. De arbeidsbehoefte van deze z.g. kwekersbedrijven moet dan wel minstens één manjaar bedragen.

Daar de steekproef van de bloembollenteeltbedrijven op gezette tijden is vernieuwd heeft het onderzoek niet steeds betrekking op dezelfde bedrijven.

§ 2. Het verloop van de rentabiliteit en het inkomen uit bedrijf

De rentabiliteit en het inkomen ontwikkelden zich in de afgelopen 15 jaar in ongunstige zin (tabel 1).

Tabel 1. Netto-overschot en inkomen over de periode 1956 t/m 1970 gemiddeld per jaar (over perioden van 5 jaar)

	1956 t/m 1960	1961 t/m 1965	1966 t/m 1970
Opbrengsten per are bollenkraam	217	241	278
Kosten per are bollen- kraam	162	216	276
Netto-overschot per are bollenkraam	55	25	2
Netto-overschot in % van de kosten	34	12	1
Arbeidsinkomen per on- dernemer x f 1 000	12,3	11,2	12,5
Gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer x f 1 000	15,1	16,1	20,3

De opbrengsten per are bloembollenkraam vertoonden gedurende deze periode slechts een geringe stijging. De oorzaken hiervan moeten minder gezocht worden in de geogste hoeveelheden dan wel in het in ontwikkeling achterblijven van de verkoopprijzen. De kosten zijn ondanks de daling van de arbeidsbezetting - in de periode 1956/60 1,7 in 1966/70 1,1 man per ha - sterk toegenomen. Als gevolg van deze ontwikkeling hebben de bedrijfsuitkomsten zich in ongunstige zin ontwikkeld. Het netto-overschot daalde van f 55 tot f 2 per are bloembollenkraam. Het arbeidsinkomen gemiddeld per ondernemer bleef in de onderzochte periode nominaal gelijk.

Als gevolg van de nominale toeneming van het eigen vermogen en de daarvoor in rekening gebrachte rentevergoeding steeg het gezinsinkomen uit bedrijf in deze periode nog enigszins. Het gezinsinkomen gemiddeld per ondernemer nam nominaal toe van f 15 100 in de eerste periode tot f 20 300 in de laatste periode. Houden we rekening met het verschil in koopkracht dan is het inkomen in de periode aanmerkelijk gedaald.

§ 3. Inkomensvorming, inkomensbesteding en financiering van de investeringen

De beschrijving van het financieringsgedrag in een periode van dalende rentabiliteit kan wegens het ontbreken van alle daarvoor benodigde cijfers slechts voor de periode 1961 tot 1967 en het jaar 1970 worden gegeven.

Mutatie eigen vermogen

De belangrijkste bron voor de vermogensverkrijging vormen de besparingen uit het inkomen (tabel 2). De mate waarin van het verkregen inkomen kan worden bespaard hangt af van de hoogte van de uitgaven welke daaruit voor privé doeleinden worden verricht. De privé beste-

Tabel 2. Mutaties van het eigen vermogen 1) in f 1 000 gemiddeld per bedrijf per jaar

	1961/1963	1964/1966	1970
Totaal gezinsinkomen	24,0	25,8	32,9
Privé onttrekkingen	<u>17,4</u>	<u>20,6</u>	<u>23,5</u>
Besparing	6,6	5,2	9,4
Overige mutaties eigen vermogen	<u>0,7</u>	<u>-0,3</u>	<u>2,2</u>
Mutatie eigen vermogen	7,3	4,9	11,7

1) Exclusief mutaties als gevolg van prijsstijging van de eigendomsobjecten.

dingen liggen in de Bloembollenstreek in vergelijking met andere tuinbouwgebieden op een relatief laag niveau. Gemiddeld per ondernemer bedroegen de privé-onttrekkingen exclusief persoonlijke belastingen en sociale premies in de Bloembollenstreek over de periode 1964/1966 f 10 500 en in de Kring, Aalsmeer en het Westland resp. f 11 000, f 12 200 en f 13 000. Door dit zuinig huishoudelijk beheer trad nog een niet te verwaarlozen toename van het eigen vermogen op.

De overige mutaties in het eigen vermogen - erfenissen, schenkingen en zo meer - zijn van ondergeschikte betekenis.

Mutaties vreemd vermogen

De vermogensmutaties in het totaal vermogen, gesplitst naar eigen en vreemd vermogen, worden in tabel 3 vermeld.

Tabel 3. Mutaties van eigen en vreemd vermogen 1) in f 1 000 gemiddeld per bedrijf

	1961 t/m 1963	1964 t/m 1966
Mutatie eigen vermogen	7,3 (64%)	4,9 (71%)
Mutatie vreemd vermogen	4,1 (36%)	2,0 (29%)
Mutatie totaal vermogen	11,4 (100%)	6,9 (100%)

1) Exclusief prijswijziging van eigendomsobjecten

De mate waarin het vreemde vermogen per saldo (na aftrek van de aflossingen) is toegenomen geeft de indruk van een voorzichtig financieeringsbeleid, waarbij geen risico's werden genomen ten aanzien van de liquiditeit. Vooral in de periode 1964/1966 is het aantrekken van vreemd vermogen sterk aangepast aan de verminderde aanwas van eigen vermogen.

Besteding van de vermogensaanwas

De besteding van de aanwas van het eigen vermogen, het saldo van het vreemd vermogen en de vrijgekomen afschrijvingen van de slijtende duurzame produktiemiddelen geeft tabel 4.

De in bedrijfsobjecten geïnvesteerde bedragen waren in beide periodes vrijwel gelijk. De beleggingen buiten bedrijf namen af, terwijl een onttrekking van kasmiddelen optrad. Kennelijk hebben de investeringen in de bedrijfsvoering die in het algemeen een verbetering van de opbrengst-kostenverhouding zullen bewerkstelligen geprevalleerd boven de verzwakking van de liquiditeit op korte termijn.

Tabel 4. Overzicht van de besteding van de vermogensaanwas en de vrijgekomen afschrijvingen gemiddeld per bedrijf per jaar (in f 1 000)

	1961 t/m 1963	1964 t/m 1966
Vermogensaanwas	11,4	6,9
Afschrijvingen	1,8	2,5
	<u>13,2</u>	<u>9,4</u>
Bruto-investeringen		
in bedrijf	8,5	8,6
buiten bedrijf	2,2	0,4
leningen en belegging	0,7	0,9
liquide en vlottende middelen	<u>1,8</u>	<u>1,0</u>
	13,2	9,4

§ 4. Verschillen in financieringsbeleid

Met behulp van gemiddelde bedragen per bedrijf konden tendenties met betrekking tot het financieringsbeleid in de desbetreffende perioden worden weergegeven. Het beleid dat door elk der onderzochte bedrijven afzonderlijk is gevoerd kan bezwaarlijk tot uitdrukking worden gebracht. Wel is mogelijk de bedrijven onder te brengen in groepen waarbinnen door de bedrijven tot op zekere hoogte en in bepaald opzicht eenzelfde beleid is gevoerd. Als criterium voor deze groepsonderscheiding is genomen het verschil in verhouding tussen de mutaties van het eigen en het vreemde vermogen. De informatie hierover is beperkt tot de jaren 1964 t/m 1966 en heeft betrekking op de totale bedragen van deze 3 jaren (tabel 5).

Bij 41 van de 67 bedrijven kan de liquiditeitsontwikkeling zonder meer als gunstig worden beschouwd. Deze bedrijven bleken bij de gemiddeld matige rentabiliteit in staat om met behoud van een uit liquiditeitsoogpunt gunstige verhouding tussen de vermogensmutaties, uitbreidings- en/of diepteinvesteringen in een redelijke omvang te verrichten.

Van een zestal bedrijven ontwikkelde de verhouding tussen de vermogensmutaties zich weliswaar gunstig, maar dit ging ten koste van de voorraad liquiditeiten en van de moderniteit van het productieapparaat (negatieve netto-investeringen). Ook de ontwikkeling van de 15 bedrijven met een negatieve mutatie van het eigen en een positieve van het vreemd vermogen baart bij de lage rentabiliteit zorgen. Dit in tegenstelling tot de overige 5 (sterk expanderende) bedrijven die weliswaar een ongunstige liquiditeitsontwikkeling te zien geven, maar die gemiddeld (door de gunstige rentabiliteit) over goede mogelijkheden tot vorming van eigen vermogen beschikken.

Tabel 5. Totale vermogens- en kapitaalmutaties in de jaren 1964 t/m 1966 van groepen van bedrijven met verschillende verhoudingen tussen mutaties van eigen en vreemd vermogen in f 1 000 gemiddeld per bedrijf

	Mutaties eigen vermogen					
	positief			negatief		Alle bedrijven
	meer be- spaard dan leend	meer ge- leend dan be- spaard	mutaties negatief	vreemd positief	vermogen negatief	
Aantal bedrijven	14	5	27	15	6	67
Kosten 1964 t/m 1966 gem. per jaar x f 1 000	45,6	52,1	61,2	49,6	39,9	52,7
Opbrengsten idem in % v.d. kosten	105	115	101	79	77	96
Vermogensmutaties						
Mutaties eigen vermogen	30,6	18,0	30,7	/-19,6	/- 6,8	15,1
Mutaties vreemd vermogen	9,8	43,3	/- 7,8	30,4	/-28,4	6,4
Totaal	40,4	61,3	22,9	10,8	/-35,2	21,5
Kapitaalmutaties						
Netto-invest. in duurz. prod.m. en woning	36,4	59,5	17,4	10,1	/- 8,1	20,6
Mutaties in liquide en vlott. middelen	/- 2,5	/- 7,9	2,1	0,7	/-19,1	1,8
Mutaties overige activa	6,5	9,7	3,4	-,-	/- 8,0	2,7
Totaal	40,4	61,3	22,9	10,8	/-35,2	21,5

HOOFDSTUK II

De vermogenspositie per 1 januari 1971

§ 1. De gemiddelde balans

Aan het onderzoek naar de financiële positie per 1 januari 1971 namen 56 bedrijven deel. Van deze bedrijven is door het LEI een bedrijfs-economische balans opgesteld naar de toestand per 1 januari 1971. Daarbij is - in overleg met deelnemers en deskundigen - een taxatie verricht van de waarden van duurzame produktiemiddelen en woonhuizen in eigendom. Voor de grond is uitgegaan van verkoopwaarden van tuingrond variërend van f 30 000 tot f 50 000 per hectare. Van bloembollenschuren en andere bedrijfsopstallen is, rekening houdende met constructie, ouderdom en moderniteit van de inrichting, de bedrijfswaarde getaxeerd. Woonhuizen werden op verkoopwaarde geschat. De waarde van werktuigen, machines en gereedschappen is gesteld op 50% van de vervangingswaarde.

De waardebepaling van de bloembollenkraam (plantgoed) is gebaseerd op de gemiddelde opbrengsten welke per oppervlakte-eenheid gemiddeld in 1969 en 1970 werden verkregen. In verband met de werkzaamheden welke tot 1 januari voor de nieuwe teeltperiode zijn verricht is de berekende waarde verhoogd met een opslag. Voorraden werden gewaardeerd tegen de betaalde bedragen, dan wel (bij opplant van trekbollen uit eigen kraam) tegen getaxeerde inkooprijzen. De waarde van trekbollen werd verhoogd met een opslag voor een aandeel in de kosten tot 1 januari 1971.

Effecten werden slechts op 2 bedrijven aangetroffen en zijn tegen beurskoers gewaardeerd.

Van bedrijven met een persoonlijke ondernemingsvorm (54 van de 56 bedrijven) zijn, voorzover van toepassing, ook privé bezittingen geactiveerd welke niet in de fiscale balansen (voor de I.B.-aangifte) voorkwamen. Dit houdt zowel verband met het feit dat bij persoonlijke ondernemingen in het algemeen geen scheiding kan worden aangebracht tussen het privé-vermogen en het bedrijfsvermogen, alsook met de omstandigheid dat de ondernemer ook met zijn privé-vermogen aansprakelijk is voor de schulden van het bedrijf.

De overige balansposten zijn aan de boekhouding en/of jaarverslagen ontleend.

Tabel 6 geeft de gemiddelde balans van de 56 aan het onderzoek deelnemende bedrijven.

Tabel 6. Gemiddelde balans per 1 januari 1971

Activa			Passiva		
	x f 1000	%		x f 1000	%
Grond	93,6	29	Leningen	55,3	17
Woonhuizen 1)	55,4	17	Krediethypotheek	6,5	2
Bollenschuren	31,0	10	Kort krediet	11,3	4
Bloembollenkraam	58,8	18	Eigen vermogen	247,9	77
Overige vaste activa	26,7	8			
Leningen, verzekeringen, deelnemingen	6,1	2			
Veldinventaris	17,4	6			
Vorderingen, voorraden	7,5	2			
Spaarrekeningen, effecten	16,8	5			
Kas, bank, giro	7,7	3			
	<u>321,0</u>	<u>100</u>		<u>321,0</u>	<u>100</u>

1) Waarvan f 46 000 in bedrijfswoningen (14% van de totale balanswaarde)

§ 2. De activa

De totale waarde van de bezittingen is benaderd op gemiddeld f 321 000 per bedrijf. Van deze waarde is ongeveer 80% vastgelegd in duurzame produktiemiddelen (incl. plantgoedkraam) en bedrijfswoning(en) en 5% in illiquide beleggingen buiten bedrijf. Meer liquide beleggingsvormen (spaarrekening en een te verwaarlozen effectenbezit) maken eveneens voor 5% deel uit van de activa. Ook de veldinventaris (voorraad trekbollen en de opslag plantgoedkraam) en de gezamenlijke waarde van vorderingen, voorraden en liquide middelen namen elk ongeveer 5% voor hun rekening.

De duurzame produktiemiddelen

De investeringen in economisch als duurzame produktiemiddelen te beschouwen objecten maken gemiddeld 79% van de totaalwaarde van de activa uit. In tabel 7 zijn de bedrijven ingedeeld naar resp. bedrijfstype, bedrijfsgrootte, eigendom/pachtverhoudingen, rechtsvorm en leeftijd van de ondernemer. Het aandeel van de duurzame produktiemiddelen in de totaalwaarde van de activa varieert bij de onderscheiden groepen van 70 tot 84%. Voor de interpretatie van deze cijfers is het van belang op te merken dat zij niet zonder meer met het betreffende criterium in verband kunnen worden gebracht, omdat ook rekening moet worden gehouden met de invloed van andere factoren. Zo bevat de categorie van de grote bedrijven (jaarkosten meer dan f 95 000) relatief veel bedrijven met meer dan 30% hyacinten, firma's en weinig pachtbedrijven.

Tabel 7. Procentuele samenstelling van de activa per 1 januari 1971 naar verschillende indelingscriteria van de bedrijven

Indelingscriteria	Aantal	Balans	Aandeel duurzame prod. midd. in % balanstotaal					
	bedr. in %	totaal	grond	schuren	kraam woning 1)	overig totaal		
alle bedrijven	100	321	29	10	18	14	8	79
naar bedrijfstype:								
> 30% hyacinthen	27	493	33	12	21	10	7	83
< 30% hyacinthen en > 50% tulpen	35	230	31	7	18	20	8	84
< 30% hyacinthen en < 50% tulpen	38	284	23	9	15	16	10	73
naar bedrijfsgrootte:								
jaarkosten < f 60 000	43	153	20	10	20	26	8	84
jaarkosten f 60 000 - f 95 000	33	332	30	8	15	12	9	74
jaarkosten > f 95 000	24	600	33	10	20	11	8	82
naar eigendom/pachtverhouding:								
0% pacht	29	473	38	11	15	12	8	84
1-50% pacht	31	341	31	10	16	15	9	81
> 50% pacht	40	195	10	7	27	17	9	70
naar rechtsvorm en leeftijd:								
firma's e.d.	23	526	30	9	20	10	7	76
eenmanszaken ondern. < 40 jaar	33	242	29	9	18	18	10	84
≥ 40 jaar	44	272	28	11	17	16	9	81

1) Uitsluitend bedrijfswoningen.

Van het produktiemiddelenpakket behoren de grond en de bloembollenkraam tot de categorie van de niet-omlopende kapitaalgoederen. Grond en bloembollenkraam vormen samen gemiddeld 60% van de waarde van het gehele pakket duurzame produktiemiddelen. Het is blijvend in het bedrijf opgesloten. De resterende duurzame produktiemiddelen (40%) bestaan uit gebouwen (34%) en machines en werktuigen (6%). Door de lange levensduur van de gebouwen komen jaarlijks daaruit weinig afschrijvingen vrij. Er is dus in het bloembollenbedrijf in de vorm van afschrijvingen weinig buffer aanwezig om eventuele liquiditeitstekorten te kunnen overbruggen door uitstel van vervanging van duurzame produktiemiddelen.

Als gevolg van het feit dat het grootste gedeelte van de duurzame produktiemiddelen (grond en kraam) in het bloembollenbedrijf niet omloopt is de liquidatiewaarde van oude bloembollenbedrijven in vergelijking met oude bedrijven met veel slijtende duurzame produktiemiddelen (zoals glasbedrijven) relatief hoog.

Deelnemingen en niet direct liquideerbare beleggingen (gemiddeld 5% van de activa-waarde)

Deze categorie van activabestandsdelen omvat gemiddeld in hoofdzaak woonhuizen buiten bedrijf (3%), waarden van levensverzekeringen (1%). Leningen u/g en deelnemingen in coöperaties zijn van gering belang (tezamen 1%).

Van deze activa kunnen alleen de woonhuizen - en dan vermoedelijk nog slechts ten dele - als reserveactief worden opgevat. Deze categorie is dan ook als zodanig van weinig betekenis. Als zekerheid voor leningen o/g kan zij van iets groter betekenis worden geacht.

Van zeer ondergeschikt belang is deze activagroep voor kleine bedrijven (1%) en voor de daarmee ten dele gecorreleerde eenmansbedrijven met jonge ondernemers (2%). Voor middelgrote bedrijven (8%), resp. bedrijven met weinig tulpen, pachtbedrijven en firma's (7%) ligt het percentage gemiddeld betrekkelijk weinig hoger dan het algemeen gemiddelde percentage.

Veldinventaris (gemiddeld 6% van de activa-waarde)

Onder deze benaming zijn opgenomen:

- a. de opslag ad 24% op de waarde van het plantgoed (bloembollenkraam) in verband met in de herfst van 1970 verrichte werkzaamheden voor de nieuwe oogst (4%)
- b. de waarde van de voorraad trekballen inclusief een opslag in verband met werkzaamheden in de herfst van 1970 voor de daaropvolgende trekperiode.

De waarde van de veldinventaris vormt een deel van de vlottende middelen. Deze kosten voor de nieuwe oogst zullen nl. binnen een jaar uit de opbrengsten vrij komen.

Voor zover de veldinventaris tot het doen van uitgaven heeft geleid (b.v. aankopen van trekballen, betaalde arbeid) heeft zij de voorraad liquide middelen ongunstig beïnvloed. Dit is ook het geval wanneer bloembollen uit eigen bedrijf voor de trek zijn bestemd.

Liquide en (overige) vlottende middelen (gemiddeld 10% van de activa-waarde)

Beperken wij ons tot de voorraden geld en goederen (excl. trekhollen) en de vorderingen dan blijft het gemiddelde aandeel hiervan beperkt tot bijna 5% van de activa-waarde. Toegevoegd zijn evenwel de saldi van de spaarrekeningen (ruim 4%) en de waarde van het effectenbezit (krap 1%).

Deze tegoeden en bezittingen kunnen nl. zo nodig in korte tijd in geld worden gerealiseerd.

§ 3. De passiva

Het vreemd vermogen

Het vreemd vermogen, dat gemiddeld per bedrijf is opgenomen bedraagt f 73 100, dit is 23% van de totale waarde van de activa. In tabel 8 is een specificatie gegeven van de wijze waarop de bedrijven gemiddeld met vreemd vermogen zijn gefinancierd, waarbij tevens het aandeel van de diverse kredietverstrekkers tot uitdrukking wordt gebracht.

Tabel 8. De structuur van het vreemd vermogen per 1 januari 1971 naar categorie van kredietverstrekkers

	In guldens gem. per bedrijf	in %
Kort krediet		
a. Overheid (B.T.W., belasting, soc.pr.)	4 100	5
b. Leveranciers (materialen)	4 700	6
c. Leveranciers (investeringen)	1 100	2
d. Rekening-courant RaBo-bank	1 200	2
overige kredietinst.	200	-
		<u>15</u>
Lang krediet		
e. Krediethypotheek RaBo-bank	6 500	9
overige kredietinst.	-	-
f. Voorschotten (hyp.) RaBo-bank	25 100	35
overige kredietinst.	2 200	3
g. Voorschotten (BF) RaBo-bank	2 400	3
overige kredietinst.	-	-
h. Leningen familie	22 300	31
i. Leningen overige particulieren	3 300	4
	<u>73 100</u>	<u>100</u>

De coöperatieve landbouwkredietinstellingen zijn de belangrijkste kredietverstrekkers (47%), gevolgd door familieleden (31%).

In het algemeen dient jaarlijks op de leningen te worden afgelost of heeft - zoals bij krediethypotheke - jaarlijks een inperking plaats van het maximaal opneembare bedrag. Leningen welke door familieleden worden verstrekt wijken hiervan veelal af, zoals blijkt uit tabel 9. De in deze tabel gemaakte onderscheiding tussen "aflossing vrij" en "aflossing geen" kon in een aantal bedrijven niet scherp worden getrokken.

Tabel 9. Aflossingsplicht bij leningen van familieleden en overige particulieren (bedragen in % van het totaal der geleende bedragen)

	%
Aflossing jaarlijks	34
" ineens na x jaar	-
" op verzoek kredietgever	7
" vrij (wanneer mogelijk)	38
" geen	21
	100

Het blijkt dat aflossing, voor zover bedongen, voor bijna de helft van het gemiddeld van familieleden en van overige particulieren geleende bedrag afhankelijk is gesteld van de financiële mogelijkheden. Deze condities zijn voor liquiditeitshandhaving uiteraard gunstig.

Het eigen vermogen

Het eigen vermogen bedraagt gemiddeld per bedrijf f 247 900, dit is 77% van het totale vermogen. De solvabiliteit (de mate waarin de bezittingen met resp. eigen en vreemd vermogen zijn gefinancierd) kan gemiddeld dan ook als "zeer bevredigend" worden gekwalificeerd, des te meer daar enkele leningen van familieleden het karakter dragen van eigen vermogen doordat er niet op behoefte te worden afgelost (het percentage eigen vermogen wordt dan 79%).

Tabel 10 toont de spreiding in solvabiliteit, die onder de aan het onderzoek deelnemende bedrijven optreedt.

Tabel 10. Het aantal bedrijven per solvabiliteitsklasse

Percentage eigen vermogen	Aantal bedrijven in %
30- 40	1
40- 50	4
50- 60	14
60- 70	11
70- 80	16
80- 90	26
90-100	28
	100

Slechts 30% van de bedrijven heeft minder dan 70% eigen vermogen. Bedrijven met minder dan 30% eigen vermogen komen in de steekproef niet voor.

Wanneer uit het totaal van de bedrijven, de eenmanszaken met jonge ondernemers (jonger dan 40 jaar) worden gelicht (33% van het totaal aantal bedrijven) dan blijken deze gemiddeld met relatief veel vreemd vermogen, namelijk 32% te zijn gefinancierd. Pachtbedrijven, die reeds in een deel van de totale vermogensbehoefte door externe verpachters financiering hebben voorzien bezitten gemiddeld een hoog percentage eigen vermogen (84%).

§ 4. Vergelijking van de vermogenspositie met die van 1 januari 1955

De vermogenspositie van het kwekersbedrijf is in de laatste decennia sterk gewijzigd. Dit geldt in het bijzonder de structuur en de waarde van de activa. Het is dan ook illustratief om de positie met die van een aantal jaren geleden eens te vergelijken. Een mogelijkheid hiertoe is in beperkte mate aanwezig door een onderzoek dat door het LEI per 1 januari 1955 naar de vermogenspositie van 69 representatief gekozen kwekersbedrijven in de gemeenten Hillegom, Lisse, Sassenheim, Voorhout, Noordwijkerhout en Noordwijk was ingesteld. Onderstaande gegevens geven een indruk van de gemiddelde bedrijfs grootte, het teeltplan, de arbeidsbezetting:

	Onderzoek per 1 jan. 1955	Onderzoek per 1 jan. 1971
Aantal bedrijven	69	56
Oppervl. kadastr. gem. per bedrijf	281 are	354 are
waarvan eigendom	52%	65%
Oppervlakte bloembollen " "	158 are	228 are
waarvan hyacinthen	14%	18%
" tulpen	39%	47%
" narcissen	30%	26%
" overige soorten	17%	9%
Arbeidsbezetting gem. per bedrijf	3,1 manj.	2,4 manj.
idem gem. per hectare	2,0 "	1,1 "
idem percentage vreemd pers.	45%	38%

Hoewel deze vergelijking op verschillende groepen van bedrijven betrekking heeft is het feit dat de gemiddelde oppervlakte en het percentage grondeigendom is toegenomen en dat de arbeidsbezetting vooral van de vreemde arbeidskrachten sterk is gedaald zeer aannemelijk. Na toepassing van enkele - voor vergelijkbaarheid noodzakelijke - waarderingscorrecties zou een globale indruk van de verandering van de vermogenspositie in deze 16 jaar dan ook ongetwijfeld aan hiernavolgende beknopte balansen zijn te ontleen. Voorzichtigheidshalve zal daarbij echter de nadruk op een balansvergelijking per oppervlakte-eenheid moeten worden gelegd.

Tabel 11. Gemiddelde balans van het kwekersbedrijf per 1 januari 1955 en per 1 januari 1971

	Gemiddeld per bedrijf		Gem. p. are bloembollen			
	1 jan. 1955	1 jan. 1971	1 jan. 1955	1 jan. 1971		
	in nom. glds.	in glds. 1) van 1955	in nom. glds.	in glds. 1) van 1955		
Grond	11 700	93 600	46 800	70	410	205
Bloembollenkraam	35 000	72 600	36 300	220	320	160
Slijtende duurz. prod. middelen en won. Liquide en vlott. middelen en beleggingen	28 400	113 100	56 500	180	500	250
	21 500	37 700	18 900	135	165	85
	96 600	317 000	158 500	605	1 395	700
<hr/>						
Kort krediet (incl. bank) Voorschotten van coöp. banken	4 100	17 800	8 900	26	80	40
Voorschotten van andere kredietinst.	3 700	27 500	13 800	24	120	60
Leningen van familie	1 400	2 200	1 100	9	10	5
Leningen van particulieren	4 500	22 300	11 100	29	100	50
	1 700	3 300	1 700	11	14	7
	15 400	73 100	36 600	99	324	162
Eigen vermogen	81 200	243 900	121 900	506 (84%)	1 071	538 (77%)
	96 600	317 000	158 500	605	1 395	700

1) Gedefleerd m.b.v. prijsindexcijfers van het Nationale inkomen (netto, marktprijzen).

De totale waarde van de bezittingen is in de betreffende 16 jaar aanzienlijk toegenomen. Tot deze stijging hebben in het bijzonder prijsstijgingen van grond en gebouwen c.q. uitbreiding van duurzame produktiemiddelen bijgedragen. De waarde van de bloembollenkraam en vooral van de voorraden liquide en vlottende middelen en van de beleggingen buiten het bedrijf zijn bij deze ontwikkeling ver achtergebleven. Als gevolg van de verminderde koopkracht van de gulden wordt de reële omvang van deze ontwikkeling sterk gereduceerd.

Het eigen vermogen per are bloembollen is reëel nauwelijks toegenomen; het vreemde vermogen daarentegen in sterke mate. De waardestijging van de activa heeft geculmineerd in een hoger percentage vastgelegde middelen. Tegenover de verzwakking van de liquiditeit op korte termijn staat bijgevolg een grotere dosis zekerheid voor krediet aantrekking. Realisering hiervan kan evenwel nadelig beïnvloed worden door de daling van de rentabiliteit en door de toeneming van de financiële verplichtingen (relatief meer vreemd vermogen per 1/1/'71).

HOOFDSTUK III

De liquiditeit op lange termijn

§ 1. Algemeen

Het feit dat het bloembollenbedrijf gemiddeld met veel eigen vermogen wordt gefinancierd is in beginsel gunstig voor de liquiditeit, d.i. het vermogen om steeds op tijd aan de betalingsverplichtingen te voldoen. Normaliter wordt bij financiering met relatief veel eigen vermogen immers over kredietruimte beschikt, waarvan zo nodig voor het doen van betalingen gebruik kan worden gemaakt.

In de bloembollensector is in vergelijking met b.v. de glastuinbouw het aandeel van de slijtende duurzame produktiemiddelen in de totale waarde van de bezittingen betrekkelijk klein.

De verschillen in de activastructuur - voor zover het de duurzame produktiemiddelen betreft - tussen het gemiddelde bloembollenteeltbedrijf in de Zuidelijke Bloembollenstreek en het gemiddelde glasbedrijf wordt door onderstaande cijfers duidelijk geïllustreerd.

	Bloembollenstr. 1/1/'71		Westland 1/1/'68	
	Bedrag x f 1 000	%	Bedrag x f 1 000	%
Grond	94	45	37	24
Bloembollenkraam	59	28	-	-
Slijtende duurzame produktiemiddelen	57	27	119	76
	210	100	156	100
Afschrijvingen	8		23	

Mede ten gevolge van de lange levensduur van bedrijfsgebouwen is het bedrag dat jaarlijks in het bollenbedrijf aan afschrijvingen vrij komt dan ook vrij gering. De aflossingsverplichtingen zijn meestal hoger dan de afschrijvingen en moeten dan uit reserve-activa en/of uit verkregen besparingen worden nagekomen. Om deze reden kan in deze sector in beperkter mate dan in de glastuinbouw gebruik gemaakt worden van de mogelijkheden van kredietverzekering.

In verband met de nakoming van de aflossingsverplichtingen zal de rentabiliteit, in casu de besparingscapaciteit, in sterke mate in de beoordeling van de kredietaanvraag worden betrokken. Omgekeerd zal de teler geneigd zijn zich niet meer schulden - en aflossingsverplichtingen - op de hals te halen dan hij voor de handhaving van zijn liquiditeit nodig heeft. Deze liquiditeit is bij het bollenbedrijf vrij kwetsbaar, omdat ener-

zijds weinig buffer aanwezig is om eventuele liquiditeitstekorten te overbruggen door uitstel van vervanging van duurzame produktiemiddelen en anderzijds de omlooptijd van het vlottend vermogen vrij lang is (betaalingsdatum 1 november). Bij de opzet van trekballen uit eigen leverbare partijen wordt de omlooptijd nog langer.

De kweker zal de op zichzelf gunstige zekerheden voor kredietverrijking, voor zover hij deze in de vorm van grond en gebouwen (incl. woonhuizen) bezit, derhalve niet kunnen of willen uitbuiten. Ook zijn de mogelijkheden voor financiering van de korte vermogensbehoefte beperkt.

Het is duidelijk dat de gemiddeld gunstige vermogenspositie van de onderzochte bedrijven misleidend is als maatstaf voor de beoordeling van de liquiditeit - op lange termijn - van deze bedrijven. Bij deze beoordeling gaat het immers om de vraag in hoeverre het bedrijf financiële weerstand bezit tegen de gevaren van illiquiditeit.

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zou over een reeks van toekomstige jaren een begroting moeten worden opgesteld van de vermogensbehoefte enerzijds en de dekking hiervan door eigen vermogen, kredietruimte en/of besparingen anderzijds. Voor de opstelling van een dergelijke begroting zou, afgezien van profetische gaven met betrekking tot de rentabiliteit, per bedrijf over aanmerkelijk meer gegevens en inzicht moeten worden beschikt dan in het kader van dit statistische onderzoek mogelijk is. Nochtans zal in dit hoofdstuk worden getracht om de onderzochte bedrijven op het punt van hun liquiditeit op lange termijn als gunstig, matig dan wel als ongunstig te onderkennen.

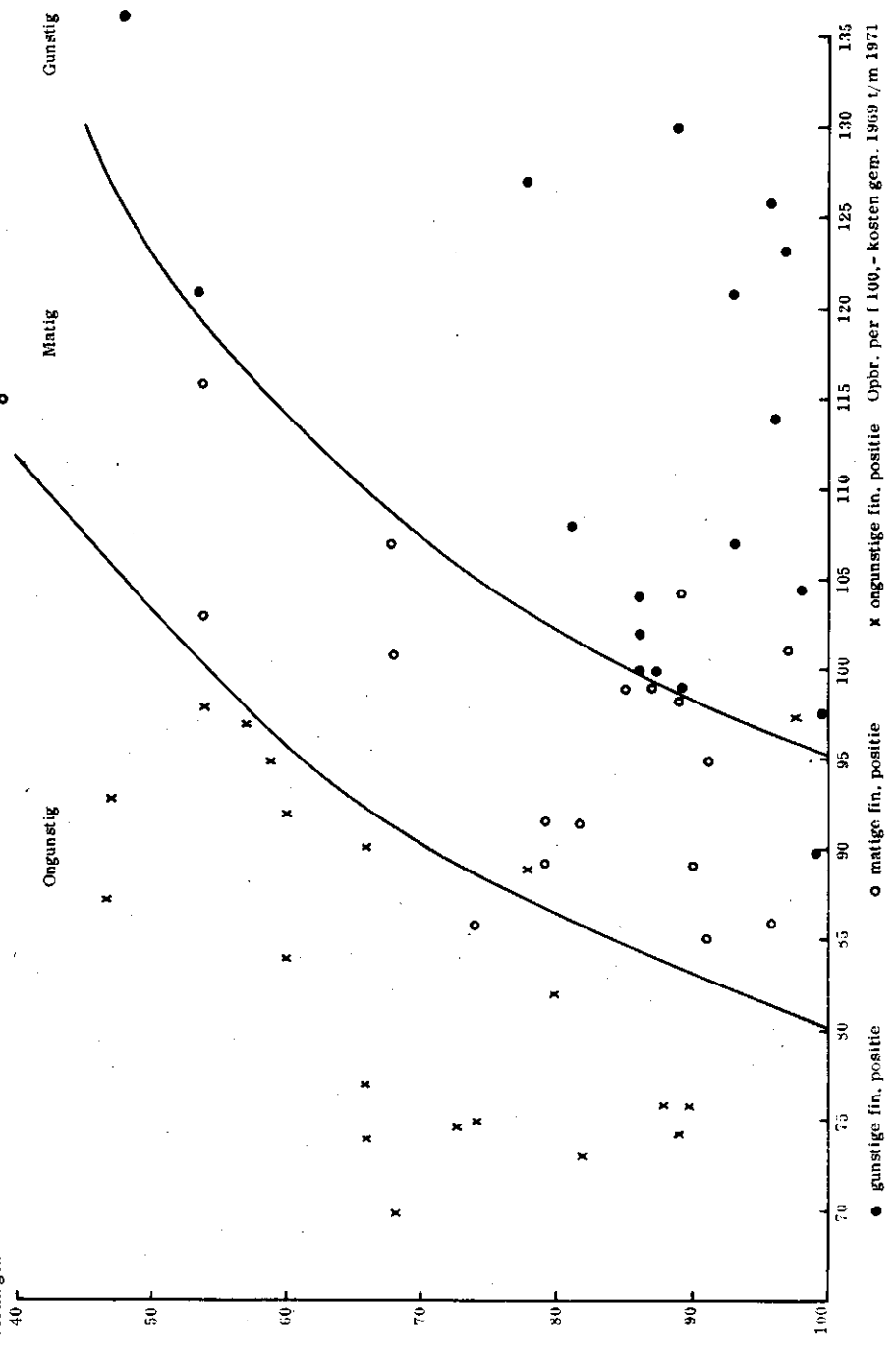
De beoordeling vindt plaats op basis van een statische continuïteit, dit is de handhaving van het bedrijf in de bestaande omvang bij de gegeven produktietechniek door tijdige vervanging van versleten produktiemiddelen. Voor handhaving van een dynamische continuïteit, waarvan in feite dient te worden uitgegaan, wordt de vermogensbehoefte vergroot met die welke uit noodzakelijke aanpassingen van het bedrijf aan de moderne eisen van produktietechniek voortvloeit.

Een aanwijzing over de liquiditeit op lange termijn van een bepaald bedrijf kan verkregen worden door na te gaan of verwacht mag worden dat de vermogenspositie in de toekomst versterkt dan wel verzwakt zal worden. Een indruk over de vermogenspositie geeft de solvabiliteit, terwijl het rentabiliteitsniveau een indicatie geeft over de besparingsmogelijkheden. Als maatstaf voor de liquiditeit op lange termijn zal in dit onderzoek worden uitgegaan van de verhouding tussen de factoren solvabiliteit en rentabiliteit resp. per 1 januari 1971 en de gemiddelde opbrengsten per f 100 kosten over 1969, 1970 en 1971.

§ 2. De liquiditeitspositie van de onderzochte bedrijven

In grafiek I zijn de 56 bedrijven in hun verhouding tussen solvabiliteit en rentabiliteit ingebracht. Door twee lijnen te trekken kunnen de bedrij-

Grafiek 1. Spreiding van de bedrijven op grond van de verhouding solvabiliteit-rentabiliteit

ven globaal in drie groepen onderscheiden worden. De helling van deze lijnen is een gevolg van de aanname dat naarmate de rentabiliteit toeneemt, de financieringslast hoger kan zijn, de besparingscapaciteit kan toenemen en het benodigde eigen vermogen kan afnemen (progressief toenemende rentabiliteitseis bij dalend eigen vermogen).

De onderscheiding in 3 groepen bedrijven komt in hoofdzaak overeen met de getrokken diagonalen; voor een klein aantal bedrijven treden op grond van individuele omstandigheden afwijkingen op doordat ook andere factoren in de beoordeling zijn betrokken.

Zoals uit de grafiek blijkt is de relatie tussen de beide grootheden van bedrijf tot bedrijf veelal zeer verschillend. In totaal werden onderscheiden:

17 bedrijven (26%) met een min of meer gunstige liquiditeit

19 bedrijven (39%) met een min of meer matige liquiditeit

20 bedrijven (35%) met een min of meer ongunstige liquiditeit.

De betrekkingen van deze liquiditeitsgroepen met de naar bedrijfstype en bedrijfsgroote onderscheiden groepen blijken uit tabel 12.

De kleine bedrijven die bij een gekozen bovengrens van f 60 000 jaar-kosten 42% uitmaken en voor het merendeel meer dan 50% van de oppervlakte met tulpen heeft beteeld (< 30% hyacinthen) hebben vrijwel alle een matige of ongunstige liquiditeit.

Van de grotere bedrijven (24%) heeft meer dan de helft een goede liquiditeit. De middelgrote bedrijven zijn gelijkmatiger over de liquiditeitsklassen verdeeld met een accent op "matig".

§ 3. De gemiddelde balans per 1 januari 1971 en de balansmutaties in 1970 per liquiditeitsgroep

Voor de onderscheiden liquiditeitsgroepen is in tabel 13 de gemiddelde balans per 1 januari 1971 in beknopte vorm weergegeven. Vervolgens zijn daarin ook de mutaties (exclusief prijsverschillen) vermeld die zich gedurende 1970 in de balansposten hebben voorgedaan.

De bedrijven met een "gunstige" liquiditeit zijn gemiddeld groter dan die van de andere liquiditeitsgroepen. Dit verschil wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door enkele relatief zeer grote bedrijven.

In onderstaande alinea's volgt ten slotte een korte bespreking van de beide uiterste liquiditeitsgroepen.

a. Bedrijven met een gunstige liquiditeit

Deze bedrijven maken voor 26% deel uit van dit onderzoek. Zij onderscheiden zich per definitie van de andere groepen door een hoger percentage eigen vermogen en door een gunstiger verhouding tussen opbrengsten en kosten. Door de betere inkomenspositie is ook de besparingscapaciteit groter, waardoor meer investeringen met minder gebruik van vreemd vermogen mogelijk zijn. Deze investeringen waren in 1970, blijkens tabel 12 inderdaad (ook relatief) hoger dan die van de andere liquiditeitsgroepen. Zij konden in ruime mate uit de aanwas van het eigen vermogen worden gefinancierd, terwijl deze aanwas overigens ook in de

Tabel 13. Gemiddelde balans per 1 januari 1971 en balansmutaties 1970 in f 1 000 gemiddeld per bedrijf

	Balans				Balansmutaties			
	alle bedr.		liquiditeit		alle bedr.		liquiditeit	
	gunstig	matig ongunstig	gunstig	matig ongunstig	gunstig	matig ongunstig	gunstig	matig ongunstig
Opbrengsten p. f 100 kosten (gem. 1969 t/m 1971)	96	110	97	84	-	-	-	-
idem 1970	96	-	-	-	96	111	100	80
Activa								
Grond	94	139	52	103	1	-	-	4
Bloembollenkraam	59	102	42	44	1	3	1	-
Slijtende duurzame prod.midd. + woning	104	142	79	101	10	17	5	8
Voorraden, vorderingen, veldinvent.	25	37	22	20	1	3	-	1/2
Liquide middelen en effecten	24	57	18	7	2	7	3	-
Overige activa	15	22	14	12	1	1	1	1
	321	499	227	287	16	31	10	11
Passiva								
Kort krediet	11	19	9	8	-	-	1	-
Krediet hypotheek	7	2	1	15	1	1	1/1	2
Leningen van familie en particulieren	26	32	24	23	1/1	-	-	1/2
Leningen van krediet- instellingen	29	21	14	53	4	7	1/1	5
Totaal vreemd vermogen	73	74	48	99	4	8	1/1	5
Eigen vermogen	248 (77%)	425 (85%)	179 (79%)	188 (66%)	12	23	11	6
	321	499	227	287	16	31	10	11

vorm van kasversterking werd benut.

De weerstandskracht van deze bedrijven wordt in hoofdzaak bepaald door de voorraad liquide en vlottende middelen, alsmede door het bedrag dat, indien nodig, aan krediet zou kunnen worden opgenomen. Om enigszins de orde van grootte van deze potentiële kredietruimte te kunnen benaderen is een ruwe taxatie gemaakt van het bedrag dat op grond van zekerheid van grond en gebouwen op basis van door coöperatieve banken toegepaste normen in totaal aan krediet zou kunnen worden verkregen. Dit bedrag is getaxeerd op gemiddeld f 160 000 per bedrijf, indien verhoogd met zgn. kraamkredieten, op f 200 000 gemiddeld per bedrijf. Gelet op de voorraad liquide en vlottende middelen (f 94 000) en het bedrag (f 74 000) dat - gedeeltelijk van familieleden - aan vreemd vermogen is aangetrokken kan worden geconstateerd dat deze bedrijven gemiddeld in een voor de continuïteitshandhaving bevredigde mate over financiële weerstandskracht beschikken.

b. Bedrijven met een ongunstige liquiditeit

In sterke tegenstelling tot de "gunstige" bedrijven lijken de "ongunstige" bedrijven, die 35% van het totaal uitmaken gemiddeld weinig of geen verdere kredietmogelijkheden te bezitten. In de eerste plaats doordat reeds een derde deel van de bezittingen met vreemd vermogen is gefinancierd, anderzijds doordat de ongunstige bedrijfsuitkomsten de kans op verdere kredietverkrijging beperken. Het is dan ook niet aannemelijk dat de zekerheid van grond en gebouwen van naar schatting f 114 000 gemiddeld per bedrijf bij een totale schuld van f 99 000 en een verlies van 16% van de kosten volledig zal kunnen worden benut.

Enkele van de 20 onderzochte bedrijven hebben nochtans in 1970, vnl. voor aankoop van grond of bouw van woonhuizen, bankkredieten verkregen, terwijl anderzijds gemiddeld op familiecredieten werd afgelost. Doordat 60% van de bedrijven, ondanks verliesgevende uitkomsten doch dank zij een zuinig huishoudelijk beheer, nog een bedrag wisten te sparen zijn de investeringen - voor zover zij niet tot een verzwakking van de kaspositie leidden - gemiddeld per bedrijf voor ruim de helft met eigen vermogen gefinancierd.

Uit de hoeveelheid kasmiddelen per 1 januari 1971 valt overigens wel op te maken dat ook de liquiditeit op korte termijn van deze groep bedrijven ongunstig is.

Van de onderzochte 20 bedrijven van deze groep zijn er 4 in 1971 of 1972 geliquideerd. Door de arbeid van gezinsleden niet uit te betalen dan wel door extra lage privé uitgaven trachten 5 bedrijven hun continuïteit te handhaven.

Liquidatie kan, des te meer naarmate het percentage eigendom van de bezittingen, resp. het percentage eigen vermogen, groter is, aantrekkelijk zijn wanneer de in het bedrijf geïnvesteerde waarde geheel of grotendeels in geld kan worden omgezet. Door de hoge liquidatiewaarde van de bezittingen (met name van grond en bollenkraam) komen belangrijke waarden vrij die vanuit de aanwending van het vermogen gezien voor de inkomensvorming een rendabeler bestemming zouden kunnen worden gegeven. De mogelijkheden om inkomen uit eigen arbeid buiten het be-

drijf te verwerven en/of de hoogte van de eventuele beëindigingsuitkeringen vormen naast het rendement van het vermogen een factor van betekenis bij de beslissing of het bedrijf al dan niet zal worden opgeheven.

HOOFDSTUK IV

De liquiditeit op korte termijn

§ 1. De mutaties van de financieringsmiddelen gemiddeld per bedrijf

Voor een beoordeling van de liquiditeit op korte termijn per 1 januari dienen de liquide middelen waarover de ondernemer op die datum beschikt te worden vergeleken met het bedrag dat hij voor de teeltfinanciering in dat jaar per saldo nodig zal hebben. In het bloembollenbedrijf wordt deze vermogensbehoefte in hoofdzaak bepaald door de uitgaven voor de teelt - eventueel onder aftrek van tussentijds ontvangen opbrengsten - in het tijdvak tot 1 november, de z.g. betaaldatum.

Om een indruk te verkrijgen van de aard, de omvang en het verloop van de mutaties in de financieringsmiddelen in de periode van een jaar zijn deze ten aanzien van 1970 in tabel 14 per kwartaal beknopt tot uitdrukking gebracht.

Tabel 14. Mutaties van de financieringsmiddelen in 1970 in gulden gemiddeld per bedrijf

	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.	Totaal 1e t/m 4e kw.
Uitgaven					
Bedrijfsuitgaven	6 400	6 000	8 000	17 600	38 000
Privé-uitgaven	4 900	5 100	5 500	7 800	23 300
Investerings	4 700	3 900	2 600	10 100	21 300
	<u>16 000</u>	<u>15 000</u>	<u>16 100</u>	<u>35 500</u>	<u>82 600</u>
Ontvangsten 1)	9 000	4 600	2 800	60 700	77 100
Tekort/over	- 7 000	-10 400	-13 300	25 200	- 5 500
Financiering					
Liquide middelen (incl. spaarrekening)	- 5 700	- 8 400	-11 300	25 700	300
Mutaties leningen	- 2 100	- 2 100	- 1 200	2 000	- 3 400
Ov. mutaties (B.T.W. erfenis, schenking e.d.)	800	100	- 800	- 2 500	- 2 400
Tekort/over	- 7 000	-10 400	-13 300	25 200	- 5 500

1) Uit en buiten bedrijf.

De uitgaven beliepen in de eerste 3 kwartalen nagenoeg eenzelfde bedrag, nl. f 16 000 gemiddeld per bedrijf. In het 4e kwartaal was dit bedrag ruim 2 x zo hoog. Dit verschijnsel houdt ongetwijfeld voor een deel verband met de financiering: men stelt aankopen uit tot november, resp. laat de rekeningen zo lang onbetaald. In dit laatste geval wordt dan gebruik gemaakt van leverancierskrediet.

Dank zij ontvangsten, vnl. van bloembollen (maartbetaling) en van bolbloemen werden de uitgaven in het eerste kwartaal voor ruim de helft hieruit gedekt. In het 2e en 3e kwartaal liepen deze opbrengsten sterk terug. Aan het eind van het 3e kwartaal bleek het tekort te zijn opgelopen tot ruim f 30 000. Dit tekort werd voor ruim f 25 000 uit voorradige liquiditeiten, resp. met kort bankkrediet en voor ruim f 5 000 met langlopende leningen gefinancierd.

Aan het einde van het jaar waren de liquide middelen (positief en negatief) gemiddeld en per saldo weer teruggebracht op het niveau van het begin van 1970. Daarnaast waren de leningen per saldo toegenomen met f 3 400 (hetgeen gering is t.o.v. een bedrag aan investeringen van f 21 000) en werd het resterende tekort vnl. met een tijdelijke schuld terzake van afdracht van B.T.W. gefinancierd.

§ 2. Behoeftte aan kort krediet en de kredietmogelijkheden

Met behulp van de gegevens per bedrijf over het kalenderjaar 1970 kan de liquiditeit op korte termijn per 1 januari 1971 bij benadering worden vastgesteld. Ten aanzien van de schatting van de vermogensbehoefte moet hierbij het voorbehoud worden gemaakt, dat wijzigingen van de bedrijfs grootte, teeltplan en rentabiliteit in 1971 en latere jaren de werkelijke vermogensbehoefte per bedrijf min of meer doen afwijken van de berekende. Door de relatief geringe wijzigingen van bovengenoemde factoren in de periode na 1970 zal het spreidingsbeeld van de liquiditeit op korte termijn momenteel naar verwachting geen al te grote verschillen met dat per 1 januari 1971 vertonen.

De vermogensbehoefte

In verband met de stijging van lonen en prijzen zal het bedrag van de voor 1970 gevonden vermogensbehoefte voor 1971 met 10% worden verhoogd. De verdeling van de opbrengsten en uitgaven is identiek gehouden met die in 1970, hetgeen impliceert dat de mate waarin van andere dan in tabel 14 genoemde kredietmogelijkheden b.v. leverancierskrediet gebruik is gemaakt gelijk is gehouden. Bij de schatting van de vermogensbehoefte zullen de uitgaven voor investeringen in (dode) duurzame produktiemiddelen boven die welke voor vervanging noodzakelijk zijn worden uitgesloten. De vermogensbehoefte op korte termijn per 1 januari 1971 gemiddeld per bedrijf wordt op deze wijze op ruim f 32 000 begroot (d.i. 42% van de jaarkosten).

De omvang van de vermogensbehoefte is echter sterk afhankelijk van de periode waarin de opbrengsten worden verkregen. Uit de volgende cij-

fers blijkt dat de opbrengsten van bloemen hierbij een grote rol spelen.

Opbrengst van bloemen in % totale opbrengst	Aantal bedrijven in %	Benodigde middelen per 1/1/'71 in % v.d. jaarkosten
< 5%	41	59
5 - 20%	27	40
20 - 40%	15	22
≥ 40%	17	13
Alle bedrijven	100	42

Het trekken van bolbloemen uit eigen bedrijf verlaat de gemiddelde opbrengstdatum, waardoor een vermindering van de voorraad liquide middelen optreedt. Daarna wordt de behoefte aan liquide middelen minder daar de hoogwaardige bloemenopbrengsten in het begin van het jaar namelijk sterk compenserend werken op de uitgaven voor de bloembollenteelt.

Van de totale spreiding van de vermogensbehoefte op korte termijn per 1 januari 1971 geeft tabel 15 een beeld.

Tabel 15. De vermogensbehoefte per 1 januari 1971 in % van de jaarkosten (aantal bedrijven in % per klasse van vermogensbehoefte)

Benodigde middelen in % van de jaarkosten	Aantal bedrijven in %
< 0	6
0 - 20	18
20 - 40	29
40 - 60	29
60 - 80	15
80 - 100	3
	100

Dekking van de vermogensbehoefte

Van de dekkingsmogelijkheden is per bedrijf bekend in welke mate over betaalmiddelen wordt beschikt en in hoeverre opnamen kunnen worden verricht op grond van bepaalde kredietovereenkomsten met de bank (krediethypotheken). Verdere mogelijkheden tot kredietverzekering voor kortstondig tijdelijk gebruik, voor zover aanwezig, konden in het bestek van dit statistische onderzoek niet worden onderkend. Wel is nagegaan hoe de dekkingspositie per bedrijf zou zijn indien behalve van de voornoemde door ons constateerbare mogelijkheden door elk bedrijf gebruik zou kunnen worden gemaakt van het kraamkrediet.

Op grond van deze gedeeltelijk feitelijke, gedeeltelijk hypothetische gegevens is in tabellen 16 en 17 een meer uitgebreid spreidingsbeeld ge-

geven van de liquiditeitspositie bij inachtneming van de dekkingsmogelijkheid van de vermogensbehoefte van:

- a. de saldi van kas, giro en bank, alsmede van de spaarrekening en het effectenbezit;
- b. (daarenboven) de beschikbare kredietruimte terzake van krediet-hypotheken;
- c. (daarenboven) de eventueel bestaande mogelijkheid tot het verkrijgen van kraamkrediet tegen de daarvoor gebruikte berekeningsnormen (f 24 voor hyacinthen, f 15 voor tulpen en f 12 voor narcissen per RR).

Tabel 16. Overschotten en tekorten bij toepassing van verschillende dekkingsmogelijkheden (zie tekst) met betrekking tot de vermogensbehoefte op korte termijn (aantal bedrijven in %)

	Vermogensbehoefte					Alle bedrijven
	per 1/1/'71 <0%	0-20%	in % v.d. jaarkosten 20-40%	40-60%	≥60%	
Aant. bedrijven in %	6	19	29	29	17	100
Jaarkosten x f 1 000	63	67	67	78	107	76
Perc. bloemenopbr.	45	38	12	6	3	16
Vermogensbehoefte 1/1/'71 x f 1 000,-	-/-4	8	16	37	84	32
Dekkingsperc. a		60	92	103	67	83 1)
" b		77	135	147	114	123 1)
" c		313	231	219	161	231 1)

	Aantal bedrijven in %					
Dekkingsperc. a tekort	2	14	23	22	15	76
" over	4	5	6	7	2	24
Dekkingsperc. b tekort	2	13	15	12	8	50
" over	4	6	14	17	9	50
Dekkingsperc. c tekort	2	-	1	4	4	11
" over	4	19	28	25	13	89

1) Exclusief (3) bedrijven met per saldo een negatieve vermogensbehoefte in het traject van 1 januari tot 1 november 1971.

Blijkens deze cijfers beschikte slechts 24% van de bedrijven over voldoende betaalmiddelen (incl. spaarrekening en effecten) om daarmee de periode 1 januari tot 1 november te kunnen overbruggen. Met toevoeging van krediethypotheek wordt dit percentage 50 en bij verdere toevoeging van kraamkredieten 89. Banken, met name coöperatieve banken, hebben bijgevolg een belangrijk aandeel in de financiering van de korte vermogensbehoefte van deze bloembollenbedrijven.

In tabel 17 zijn de dekkingstekorten en -overschotten voor de groep van "alle bedrijven" verder gespecificeerd naar het gezichtspunt van de liquiditeit op lange termijn.

Tabel 17. Indeling van de bedrijven naar de liquiditeit op korte en op lange termijn (aantal bedrijven in %)

Liquiditeit op korte termijn	Liquiditeit op lange termijn		
	gunstig	matig	ongunstig
Dekkingsperc. a 1) tekort over	20 7	24 13	32 4
Dekkingsperc. b 1) tekort over	8 19	14 23	28 8
Dekkingsperc. c 1) tekort over	4 23	3 34	4 32

1) Voor verklaring van de verschillende percentages zie blz. 34 en 35.

Als algemene conclusie kan worden gesteld dat slechts een gering percentage bedrijven over de betaalmiddelen beschikt die nodig zijn om de korte vermogensbehoefte te kunnen dekken. In tegenstelling tot de financiering op lange termijn wordt deze vermogensbehoefte dan ook in hoofdzaak met vreemd vermogen gefinancierd. In de balans per 1 januari komt dit laatste in onvoldoende mate tot uiting, omdat de kortlopende kredieten omstreeks 1 november worden afgelost.

Deze afhankelijkheid van kredietverstrekking vormt voor bedrijven met een ongunstige liquiditeit op lange termijn een gevaar voor de continuïteit van het bedrijf. De bedrijven die als zodanig bij dit onderzoek zijn onderkend blijken voor 90% op krediet (vnl. kraamkredieten) te zijn aangewezen.